CÎTEVA PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU PROBLEMA DIALECTELOR LIMBII ROMÎNE

DE

D. MACREA

Acad. Al. Graur a publicat anul trecut lucrarea « Studii de lingvistică generală »[1], care cuprinde o mare bogăție de idei izvorîte din aplicarea doctrinei marxiste la interpretarea fenomenelor lingvistice. Ea tratează probleme importante și variate dintre care menționăm: « caracterul sistematic al limbii », « individual și general », « noul și vechiul în vocabular », « formă și conținut », « legile de dezvoltare a limbii », « limbă și societate », « limbă, dialect, grai », « formalismul și cosmopolitismul în lingvistică » și altele. Toate aceste probleme, în care acad. Al. Graur aduce interesante puncte de vedere, merită să fie discutate pe larg, ele avînd o valoare teoretică deosebită.

Dintre interpretările date fenomenelor lingvistice de acad. Al. Graur, am socotit că cea dintîi care trebuie discutată este considerarea dialectelor din sudul Dunării ale limbii noastre: aromîn, meglenoromîn și istroromîn, ca limbi independente.

În studiul nostru « Despre dialectele limbii romîne », publicat în « Limba romînă » nr. 1/1956 (p. 5-24), am dezbătut pe larg această interpretare a acad. Al. Graur, din lucrarea căruia am citat două lungi pasaje documentare. Dacă după reproducerea acestor pasaje nu am mai revenit formal la ele, aceasta nu înseamnă că ne-am mulțumit « să rezumăm », cum afirmă acad. Al. Graur, argumentele sale, « fără a combate nici unul din ele », lăsîndu-le « la o parte ca și cînd n-ar fi fost exprimate » și reluînd « vechile argumente și vechile metode de lucru ». În studiul nostru se răspunde fiecărui argument al acad. Al. Graur, dar faptul că nu ne-am referit mereu la aceste argumente, ci le-am subînțeles în susținerea

[1] Vezi Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Ed. Acad. R.P.R., 1955.

BDD-A10330 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:26 UTC)

punctului nostru de vedere, se datorește voinței de a evita impresia unei polemici personale cu d-sa. N-am căutat să folosim acest prilej pentru a polemiza cu un lingvist de reputația acad. Al. Graur, ci ne-a preocupat exclusiv lămurirea problemei în discuție. Aceeași atitudine a adoptat-o și I. I. Bujor în articolul său *Genul substantivelor în limba romînă*, publicat în « Limba romînă » nr. 6/1955 (p. 51-64), la care de asemenea se referă acad. Al. Graur, articol în care, după ce se arată părerile altora asupra acestei probleme, inclusiv a acad. Al. Graur, autorul își expune punctul său propriu de vedere din care rezultă limpede ce păreri anume combate din cele susținute de alții, fără a se referi cu insistență la numele nici unuia dintre autori.

La evitarea polemicilor cu caracter personal ne-a îndemnat amintirea proaspătă încă a discuțiilor de nivel scăzut, pînă la injurii personale, care au avut loc între unii lingviști ai noștri din trecut, căutînd să eliminăm asemenea procedee dintre mijloacele luptei de opinii în lingvistică, unde elementul pasional a fost prezent aproape totdeauna.

În ceea ce privește fondul problemei, deosebirea dintre cele două puncte de vedere în discuție este următoarea: acad. Al. Graur susține că, pentru stabilirea raporturilor dintre o limbă și dialectele ei, criteriul hotărîtor este numai cel istorico-politic, nu și cel genetico-structural, pe cînd pentru noi amîndouă aceste criterii trebuie luate în considerare pentru a stabili dacă un idiom este limbă sau dialect. Acad. Al. Graur are meritul de a fi scos în evidență, prin aplicarea istorismului marxist, însemnătatea criteriului istorico-politic în precizarea noțiunilor de limbă și dialect. Dar noi nu împărtășim teza sa că acest criteriu este singurul hotărîtor. În studiul nostru am arătat că stabilirea deosebirii dintre limbă și dialect nu trebuie făcută ținînd seama numai de criteriul istorico-politic, ci și de cel genetico-structural. Nu am negat deci importanța criteriului istorico-politic, ci am arătat că factorii genetic și structural nu pot fi neglijați cînd este vorba să precizăm noțiunile de limbă și dialect. Limpezimea poziției noastre în această problemă ne îndreptățește să credem că acad. Al. Graur nu se referă la noi cînd afirmă, în răspunsul său, că « imediat ce nu mai ținem seama de factorul istoric am rupt-o cu marxismul și cu metoda comparativă » și că « lingviștilor marxiști nu le este îngăduit să nu cunoască doctrina ».

Noțiunea de dialect este strîns legată de cea de limbă comună, dialectele fiind ramificații ale acesteia. Fără această înrudire structurală nu se poate vorbi de dialecte franceze, italiene, germane, rusești, românești etc. Dialectele au unele particularități proprii fonetice, de structură gramaticală și de fond principal de cuvinte, dar în esență ele nu se deosebesc de limba comună din care s-au desprins. Cum se poate face deci abstracție de factorii genetic și structural în precizarea noțiunii de dialect și cum poate să fie acceptată fără rezerve afirmația acad. Al. Graur: « cînd e vorba să stabilim dacă un idiom e dialect sau limbă, acești doi factori nu ne ajută cu nimic ». Tot atît de greu de acceptat ni se pare afirmația că un dialect

BDD-A10330 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:26 UTC)

românesc și unul italian ar putea fi clasate împreună sau că înțelegerea sau neînțelegerea unui text este tot atît de neconcludentă pentru a stabili dacă el aparține unei limbi sau alteia.

Lingvistica marxistă a scos în relief un element important în determinarea individualității dialectelor, și anume condițiile istorice și politice în care se nasc dialectele, în care ele se pot dezvolta în limbi naționale independente sau pot să dispară.

Dacă aromîna, meglenoromîna și istroromîna sînt dialecte sau limbi, această problemă poate să fie lămurită numai în lumina ambelor criterii: cel genetico-structural și cel istorico-politic.

Fragmentele de texte aromîn, meglenoromîn și istroromîn citate de mine, ca și cele citate de acad. Al. Graur, pot, desigur, prezenta greutăți de înțelegere prin stîngăcia transcrierii lor fonetice și prin unele particularități fonetice și lexicale, dar orice romîn își dă seama că ele sînt limbă română și nu limbi străine. În schimb, fragmentul italian citat de acad. Al. Graur, chiar dacă este mai ușor înțeles de un romîn cult, el își dă seama că este o altă limbă. Acest fapt este o indicație elementară a raporturilor dintre limba română și fragmentele ei sud-dunărene, dialectele aromîn, meglenoromîn și istroromîn.

Dar fără a ne opri asupra acestei apropieri genetice și structurale, căreia acad. Al. Graur nu-i acordă nici o importanță, să ne oprim asupra criteriului istorico-politic, căruia d-sa îi atribuie rolul exclusiv în precizarea noțiunilor de limbă și dialect. Fărîmițarea dialectală este provocată de împrejurări istorice. Sînt epoci în care o comunitate lingvistică se divizează în fragmente izolate, silite să ducă o existență independentă sau cu slabe legături cu restul comunității lingvistice din care s-au desprins. Dacă împrejurările istorice o permit, aceste fragmente se reunesc cu limba națională și particularitățile lor slăbesc sub acțiunea nivelatoare a statului și a limbii literare. Dacă însă izolarea lor persistă vreme îndelungată și nu mai au nici o perspectivă să se unească cu limba națională, aceste fragmente pot deveni limbi independente sau pot dispărea sub acțiunea limbii naționale a statului în care trăiesc vorbitorii lor.

Cu toate că fragmentele desprinse din romîna primitivă comună — aromîn, meglenoromîn și istroromîn — au dus de aproape o mie de ani o existență aparte de dialectul dacoromîn și nu mai au nici o perspectivă de a se contopi cu el, totuși ele nu au devenit limbi independente din motivele pe care le-am arătat în studiul nostru. Aromînii, meglenoromînii și istroromînii n-au dezvoltat civilizații proprii, a căror expresie să ducă la limbi diferite de cea pe care au avut-o cînd s-au despărțit de comunitatea română primitivă. Ei n-au luat parte activă la viața politică și culturală a popoarelor în mijlocul cărora trăiesc, ci au dus o existență istorică periferică, sub forma unor comunități mai ales pastorale în care limba nu a depășit nevoile unei conversații adecvate vieții și ocupației lor. Stadiul arhaic al dialectelor lor se remarcă în conservarea unor fonetisme, cuvinte și forme gramaticale dispărute din dialectul dacoromîn, precum și în

BDD-A10330 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:26 UTC)

lipsa neologismelor caracteristice limbii oricărui popor care ia parte activă la evoluția culturală a timpului. De aceea, am susținut că aromîna, meglenoromîna și istroromîna trebuie privite ca documente istorice vii ale limbii noastre din perioada anterioară primelor noastre monumente scrise, ele fiind foarte apropiate în numeroase privințe de romîna primitivă comună, așa cum este și viața vorbitorilor lor de viața romînilor din evul mediu. Nu trebuie să ne mire faptul că aceste trei fragmente ale limbii noastre nu s-au schimbat radical în decursul celor aproape zece secole de izolare, deoarece învățătura marxistă ne arată marea rezistență a limbilor și a dialectelor, prin structura lor gramaticală și fondul lor principal de cuvinte, la încercările de asimilare și deznaționalizare.

Situația actuală a dialectelor suddunărene ale limbii noastre nu infirmă rolul factorilor istoric și politic în evoluția limbilor și a dialectelor, ci formează obiectul unei aplicări specifice a lor. Acțiunea factorilor istoric și politic în evoluția limbilor și a dialectelor nu este mecanică, ci legată de împrejurări concrete care trebuie avute în vedere în fiecare caz în parte. Din cercetarea condițiilor specifice, arătate în studiul nostru, în care au trăit pînă acum aromînii, meglenoromînii și istroromînii rezultă că ei nu au putut da naștere unor limbi aparte de cea cu care au plecat din comunitatea romînă primitivă. Condițiile istorice în care au trăit și trăiesc astăzi pot duce la dispariția lor propriu-zisă, proces în curs de desfășurare, dar nu la formarea unor limbi aparte de limba romînă. Deosebirile dintre dialectul dacoromîn și dialectele aromîn, meglenoromîn și istroromîn se adîncesc treptat, dar aceasta se datorește progreselor pe care le realizează dialectul dacoromîn prin posibilitățile ce și le-a creat de a exprima conținutul tot mai bogat al civilizației dinamice de astăzi.

Acad. Al. Graur, deși susține cu tărie importanța factorului istoric, totuși nu ia în considerare fapte importante ale istoriei limbii noastre. Astfel, el nu recunoaște existența limbii romîne primitive comune, ci susține că « latina orientală s-a scindat în cinci limbi diferite (nemaisocotind dalmata, dispărută la sfîrșitul secolului trecut): istroromîna și meglenoromîna, ambele pe cale de dispariție astăzi, aromîna, care duce o existență precară, și dacoromîna din care s-a desprins apoi limba moldovenească. Aceste două limbi din urmă sînt singurele, în condițiile de astăzi, care se dezvoltă liber și înfloresc nestînjenite »[1].

Dacă se ține seama de factorul istoric, atunci nu se poate trece peste cîteva secole din istoria limbii romîne, perioadă care explică apariția și structura dialectelor dacoromîn, aromîn, meglenoromîn și istroromîn.

O perspectivă nouă în lămurirea problemei în discuție o deschide ipoteza formulată de acad. Al. Graur, și anume: ce limbă ar dori să învețe aromînii, meglenoromînii și istroromînii în cazul cînd în toată Peninsula Balcanică ar fi regimuri de democrație populară. În această privință, ar trebui, firește, să fie întrebați ei și lăsați

[1] Vezi Al. Graur, *op. cit.*, p. 127.

BDD-A10330 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:26 UTC)

să-și spună liber cuvîntul. După acad. Al. Graur, aceștia ar cere să învețe «limba lor». Noi credem că limba pe care ar cere-o ar fi limba romînă literară, deoarece ea este și limba lor ajunsă la un stadiu superior de evoluție și care poate răspunde nevoilor de comunicare la înălțimea cerințelor timpului nostru. De aproape un secol de cînd statul romîn a înființat primele școli pentru aromîni și pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial cînd acestea au fost desființate, în școlile aromînești s-a învățat limba romînă literară. Aromînii stabiliți în Romînia în cursul timpului au simțit și simt o mare bucurie putînd vorbi limba romînă literară și sînt foarte contrariați cînd li se pune la îndoială caracterul romînesc al dialectului și sentimentelor lor. Dacă Italia, la a cărei situație dialectală se referă acad. Al. Graur, ar deveni țară de democrație populară, desigur că nici napolitanii, nici calabrezii nu vor cere să învețe în școală dialectele lor, deși între aceste dialecte și limba literară italiană deosebirile sînt cel puțin așa de mari ca între dialectul aromîn și limba romînă literară, ci vor cere să învețe limba literară italiană, care, precum se știe, este, la origine, dialectul toscan.

Factorul politic, cu toată importanța pe care o are, nu poate «să decidă» dacă un idiom este limbă sau dialect. Regimul sovietic a acordat libertate limbilor naționale nu numai din concepția superioară a libertății socialiste, ci și din istorismul concepției marxiste care arată că limba este o componentă organică a ideii de națiune, că există limbi înrudite sau deosebite după structura lor internă și după evoluția lor istorică. Libertatea națională în socialism nu este o chestiune de oportunism politic, ci izvorăște din constatarea științifică a deosebirii structurale a limbilor. Aceasta ne arată că cele două criterii genetico-structural și istorico-politic nu pot fi despărțite în determinarea dialectelor și a limbilor. Nu putem lăsa pe seama exclusivă a unui criteriu relativ cum este cel politic aprecierea că un idiom este limbă sau dialect. Împrejurările politice sînt schimbătoare, pe cînd structura limbilor și a dialectelor se modifică foarte greu. Din punctul de vedere al statului pe teritoriul căruia sînt vorbite idiomuri deosebite de limba oficială, acestea pot fi privite ca limbi, ca dialecte sau existența lor poate fi ignorată. Această apreciere se face în funcție de concepția și de interesele politice ale statului respectiv. Dar lingvistul nu poate accepta aprecieri și hotărîri care nu au temei științific, ferind astfel statul de greșeli.

Acad. Al. Graur mai face în legătură cu studiul nostru alte cîteva observații, pe care, în interesul problemei, credem necesar să le lămurim:

1. Am combătut teoria lui Al. Philippide cu argumente fonetice, «după modelul neogramaticilor», deoarece lingvistul ieșean a fost un neogramatic prin excelență și un fonetician de seamă. În combaterea teoriei lui Al. Philippide despre imigrarea noastră din sudul în nordul Dunării, ne-am folosit de argumente fonetice fiindcă teoria lui este întemeiată mai ales pe argumente de acest fel. Desigur că lingvistica a făcut mari progrese de la neogramatici pînă astăzi, dar ei sînt cei care au pus bazele științifice ale lingvisticii moderne. Preocuparea noastră de a scoate în evidență deosebirile fonetice între dialectele limbii romîne nu se datorește

BDD-A10330 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:26 UTC)

unei situări pe pozițiile neogramaticilor, ci faptului obiectiv că între aceste dialecte deosebirile sînt mai cu seamă de natură fonetică și nu de structură gramaticală. Obiecția acad. Al. Graur că ne-am ocupat numai de fonetică, nu și de structura gramaticală, este de altfel în contradicție cu afirmația sa că structura gramaticală nu ne este de nici un folos în stabilirea deosebirii dintre limbă și dialect.

2. Dacă împrumuturile de cuvinte slave ca *nevastă*, *milă*, *trup*, *rană*, *slab*, *gol*, *coasă*, *lopată*, *clopot* etc., care se găsesc în toate dialectele limbii noastre, nu sînt acceptate ca fiind făcute în epoca romînei primitive comune, nu ni se dovedește nici contrariul, adică împrumutarea lor ulterioară și independentă pentru fiecare dialect. Nu înțelegem atunci de ce metoda noastră ar fi « ieșită din uz », căci ce însemnează, în știință, « ieșit din uz » dacă nu se propune o altă soluție mai convingătoare în problema discutată?

3. Este adevărat că meglenoromînii nu se găsesc chiar pe rîul Vardar, dar cei rămași pe loc, după emigrarea unei părți dintre ei, la sfîrșitul primului război mondial, în Asia Mică și după colonizarea unei alte părți în Dobrogea, se găsesc în apropierea rîului Vardar, la nord de Salonic.

4. Dacă în studiul nostru am susținut teze « care au avut curs și în trecut », nu credem că am comis o greșeală mergînd pe drumul întregii noastre tradiții lingvistice. Petru Maior, Heliade Rădulescu, Timotei Cipariu, B. P. Hasdeu, O. Densusianu, Al. Philippide, Sextil Pușcariu, Iosif Popovici, Theodor Capidan, Pericle și Tache Papahagi, Al. Rosetti, precum și lingviștii străini care s-au ocupat de limba romînă, Franz Miklosich, Hugo Schuhardt, Wilhelm Meyer-Lübke, Theodor Gartner, Gustav Weigand, Matthias Friedwagner, au recunoscut și demonstrat existența dialectelor din sudul Dunării ale limbii noastre, nu din considerațiuni politice naționaliste, ci pe baza realității faptelor lingvistice.

BDD-A10330 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:26 UTC)